

Наталія Штельма

к.е.н., старший викладач,

Тернопільський національний економічний університет,

Юлія Береза

слухач магістерської програми,

Тернопільський національний економічний університет,

НАУКОВЕ РОЗУМІННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Політичний енциклопедичний словник тлумачить поняття безпеки, як стан і ступінь захищеності життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави у різних сферах життєдіяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз, що є необхідною умовою існування та розвитку нації, збереження та примноження її матеріальних та духовних цінностей. При цьому під «життєво важливими інтересами» розуміється сукупність потреб, задоволення яких забезпечує можливості перспективного розвитку особистості, суспільства, держави. Тому поняття безпеки тісно пов'язане з поняттям сталого розвитку [1, с. 255].

Предмет управління економічною безпекою підприємств аграрного сектора має ряд особливостей. З точки зору управлінського впливу, акцент зміщується від проблематики темпів розвитку, економічної успішності, до проблематики економічної стабільності, самодостатності, зниження економічних ризиків господарської діяльності, інвестиційної активності. Це стабілізуючий тип керування. У нашому уявленні, керування забезпеченням адекватної економічної безпеки сферою є специфічним видом цілеспрямованого, комплексного впливу на загрози економічної самодостатності, на ресурси і фактори, що забезпечують надійне, динамічне та ефективне функціонування економічної системи [4].

Суб'єктами управлінського впливу на ступінь адекватності економічної безпеки аграрного сектора згідно того або іншого прийнятого стандарту виступають органи державної влади, включаючи спеціальні структури забезпечення національної, соціальної, економічної безпеки, суб'єкти власності, учасники господарсько-економічних відносин, суспільні структури. Базову підсистему механізму управлінського впливу на економічну безпеку утворюють структури і суб'єкти державної влади і муніципального самоврядування.

Автори Н.Й.Реверчук, Я.М.Малик, розглядають економічну безпеку як сукупність умов і чинників, які забезпечують господарським суб'єктам незалежність, стійкість і розширене відтворення.

Вітчизняний фахівець з проблем економічної безпеки В.І.Мунтіян констатує, що «економічна безпека – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам» [8, с. 41]. Автор розкриває зміст «економічної безпеки держави» як стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства і держави, розвиток достатнього оборонного потенціалу, що сприятиме сталому й ефективному функціонуванню економіки в режимі розширеного відтворення, як створення передумов для підтримки і покращення рівня життя громадян, задоволення корінних національних інтересів у виробничо-економічній, фінансовій, зовнішньоекономічній, технологічній, енергетичній, продовольчій та інших субекономічних сферах.

Я. Жаліло розглядає економічну безпеку як «складну багатофакторну категорію, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [6, с. 29].

Вітчизняні фахівці В.Т.Шлемко та І.Ф.Бінько також визначають економічну безпеку як стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави. На думку цих авторів, при проведенні аналізу економічної безпеки необхідно враховувати її основні складові частини: економічну незалежність, що характеризує можливість контролю за національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, який би забезпечував конкурентоспроможність національних товаровиробників і дозволяв їм на рівних умовах брати участь у міжнародній торгівлі, коопераційних зв'язках та обміні науково-технічними досягненнями; стійкість та стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих чинників.

В.Т. Шлемко та І.Ф. Бінько визначають спектр індикаторів (показників), які характеризують забезпечення економічної безпеки у зовнішньоекономічній діяльності: коефіцієнт відкритості національної економіки (співвідношення експорту та імпорту до ВВП); коефіцієнт покриття імпорту експортом; співвідношення обсягу експорту до ВВП; співвідношення обсягу імпорту до ВВП; сальдо

зовнішньоторговельної діяльності; товарна структура експорту та імпорту; товарна структура критичного імпорту та деякі інші [9, с. 65].

Б. Губський вважає, що основним критерієм економічної безпеки є «...здатність економіки країни зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах критичного зменшення (припинення) поставок ресурсів (товарів, послуг, технологій тощо) або кризових ситуацій внутрішнього характеру». Б.В.Губський виділяє також інвестиційну безпеку як внутрішню складову економічної безпеки та міжнародно-інтеграційну. Проте в нього відсутня продовольча, екологічна та демографічна складові. [3, с. 101].

Системним є визначення критеріїв економічної безпеки у монографії з фінансової безпеки М. Єрмошенка. Ними є: економічна незалежність, стабільність національної економіки, здатність до економічного саморозвитку, високий рівень самодостатності економіки, похідність до завдань економічного зростання. Перевагою цього визначення є всебічний підхід до комплексного розкриття особливостей забезпечення економічної безпеки. Це – спроможність самостійно втілювати в життя власну економічну політику; здатність економічної системи до стійкого розширеного відтворення; забезпеченість країни природними, трудовими, фінансовими та іншими ресурсами; врахування похідності рівня забезпечення економічної безпеки від внутрішніх та зовнішніх обставин та багато інших.

М.М. Єрмошенко вважає, що «Економічна безпека є такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери» [5, с.176].

Прилепський А.І. дає таке визначення категорії «економічна безпека», відповідно до якого вона означає такий стан захищеності економічної системи і її елементів, що забезпечують гарантовані Конституцією країни можливості для гідних умов життя і гармонічного розвитку особистості, суспільства і держави; соціально-економічну і військово-політичну стабільність суспільства і держави; економічну незалежність і суверенітет; здатність інститутів влади створювати механізми захисту національних інтересів і протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх погроз соціальною сферою. Інакше кажучи, економічна безпека – це не тільки забезпечення достатнього для задоволення потреб суспільства рівня розвитку промисловості і сільського господарства, але і підтримка також необхідної соціальної сфери, що забезпечує цей рівень.

Система формування економічної безпеки аграрного сектора включає підсистеми: забезпечуючу, функціональну, цільову, контролюючу і регулюючу.

Управління економічною безпекою аграрних підприємств ґрунтується на засадах моніторингу економічно безпечних та небезпечних станів, активізації механізмів, імплементації інструментарію та побудові дворівневої системи управління, яка включає підсистеми ідентифікації станів та реалізації стратегій елімінування загроз.

Законодавче та нормативно-правове забезпечення дотримання економічної безпеки аграрних підприємств є недосконалим. Відсутній окремий правовий документ, який визначав би політику економічної безпеки. Навіть чинні регуляторні концепції фактично не зорієнтовані на захист економічних інтересів.

Національну економічну безпеку можна визначити як становище, за якого забезпеченість товарами і послугами в даній країні захищена від дії зовнішніх факторів. Якщо рівень валового національного продукту суттєво не залежить від зовнішніх навмисних або випадкових дій, то національна економіка в безпеці. Якщо ж рівень валового національного продукту реагує на зовнішні фактори і їх наслідки неможливо нейтралізувати, то рівень економічної безпеки знижується.

Головною метою заходів по забезпеченню економічної безпеки підприємств аграрного сектора повинно стати досягнення реального економічного зростання. Для цього необхідно проводити економічну політику, яка б створила сприятливі умови для росту виробничих інвестицій, розширення виробництва, збільшення доходів від трудової діяльності, стимулювання інноваційної активності технологічного прогресу.

Забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектора України залежить від складових структур АПК, оскільки аграрний сектор тісно пов'язаний з усім аграрним комплексом країни. Відповідно, на економічну безпеку підприємств аграрного сектора впливають, по-перше, господарські відносини на рівні сфер АПК, по-друге, економічні відносини на рівні виробничого і невиробничого комплексів АПК і, по-третє, стан продуктивних підкомплексів АПК.

Агропромисловий комплекс містить у собі три основні сфери. Відповідно, забезпечення економічної безпеки аграрного сектора залежить перш за все від стану першої сфери, тобто від безпечного розвитку галузей, що забезпечують агропромисловий комплекс засобами виробництва, а також зайнятих виробничо-технічним обслуговуванням сільського господарства, це: тракторне і

сільськогосподарське машинобудування, машинобудування для тваринництва і кормовиробництва, продовольче машинобудування, виробництво спеціалізованого автотранспорту, меліоративної техніки, виробництво мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин, мікробіологічна промисловість, капітальне будівництво в агропромисловому комплексі, ремонт сільськогосподарської техніки.

Забезпечення економічної безпеки аграрного сектора на пряму залежить від стану другої сфери АПК, тобто від розвитку підприємств й організацій, що безпосередньо займаються виробництвом сільськогосподарської продукції. Головною складовою частиною економічної безпеки аграрного сектора є безпечний розвиток безпосередньо сільськогосподарського виробництва, у якому виділяються дві основні галузі – рослинництво і тваринництво.

Забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектора залежить також від безпечного розвитку галузей і підприємств, що забезпечують заготівлю, переробку сільськогосподарської продукції і доведення її до споживача, тобто від третьої сфери агропромислового комплексу. Мета безпечного розвитку даної сфери АПК – забезпечити первинну промислову переробку сільськогосподарської сировини, її заготівлю і збереження, а також вторинну переробку сировини і доведення її до готовності для реалізації населенню. На цьому рівні здійснюється доставка готової продукції до місць збереження і реалізації.

В адміністративно-управлінській діяльності стосовно до економічної безпеки галузі варто виділити три аспекти, три рівні: діяльність науково-аналітичного характеру, результатом якої є розробка концептуальних основ, стратегії економічного розвитку, включаючи розділи, пов'язані з забезпеченням прийнятного рівня економічної безпеки; законотворча, законодавча діяльність, результатом якої є місцеві закони, інші нормативні, правові акти, що створюють юридичні основи для цивілізованої і безпечної економічної діяльності, що представляють визначені правові гарантії для зниження підприємницького ризику; власне, регуляторно-управлінська діяльність суб'єктів господарювання в АПК, органів місцевої влади, працівників відповідних міністерств і управлінських структур, що спеціально займаються проблемами господарської діяльності та економічної безпеки.

Отже, економічна безпека підприємств аграрного сектора – це такий сталий стан розвитку підприємств аграрної сфери економіки, за якого задовольняється необхідний мінімум потреби суспільства у відповідній продукції сільського господарства, сировині для інших сфер економіки, включаючи потреби соціального, продовольчого забезпечення та формування страхових запасів на випадок форсмажорних ситуацій та під час дії внутрішніх та зовнішніх загроз.

Список використаних джерел

1. Барановський А. І. Фінансова безпека держави. Фінанси України. 1996. № 11. С. 19–35.
2. Белова І. М. Теоретичні основи облікової політики [Текст]. Науковий журнал Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. Хмельницький: ХНУ, 2015, № 2, Т. 1 (222). С. 84-90.
3. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : монографія. К. : ДП "Укрархбудінформ", 2001. 122 с.
4. Денисова І. Г. Системні основи менеджменту : навч. посібник. Харків : ХТУРЕ, 1998. 140 с.
5. Єрмошенко М. М. Національні економічні інтереси: реалізація і захист. Актуальні проблеми економіки. 2001. № 1–2. С. 18–24.
6. Жаліло Я. А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві. Актуальні проблеми міжнародних відносин. К.: ВПЦ "Київський ун-т", Ін-т міжнар. відносин. 2001. Вип. 26. С. 24-27.
7. Дуюнова Т. В. Концептуальні засади формування та функціонування систем економічної безпеки аграрних підприємств. Вісник СНАУ. Серія «Економіка і менеджмент». № 4 (72). 2017. С. 141-146.
8. Мунтян В. І. Економічна безпека України : монографія. К.: КВІУ, 1999. 462 с.
9. Пастернак-Таранушенко Г. А. Філософія науки про економічну безпеку держави. Актуальні проблеми економіки. 2001. № 56. С. 8–11.
10. Пуцентейло, П. Основні складові формування системи економічної безпеки підприємства [Текст]. Прикладна економіка – від теорії до практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 27 жовт. 2017 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2017. С. 128-130.